

בנו, אביו

זיזה שטיינר

נתן שחם, ספר חזנים, סדרת פאטיקה וביקורת בעריכת חיים סגן, סדרת מעלים, תשנ"ט, 240 עמ'.
|

בן סופרי המודרנה היו סופרים שהעמידו ביצירתם, אני" רועם וזועם, העצימו את רימיהם העצמי ובו לעצמם. מיתוס אישי" בנוסח הרימאנטי, אך רובם ראו את עצמם כבניי אדם רגילים, כשר ודם, בעלי מלאכה", שמתפקדים לשאוף לשלמות סבנית. לפיכך לא העטו על אירועי חייהם דוק מית, ולא הפכו את קסת הסופרים" ל,קסת הגיבורים". רובם ישבו בביתם או בבית הקפה, ששימשו להם גם מישור ומערכת, כינויים אליעזר שטיינמן, ממחולליה של המודרניזם העברי.

התתירה אל "סוד העיסוצום", אל האמירה המוזקת, תמצית החוכמה והניסיון האנושי הפראדוקסלי, היא שהעסיקה את שטיינמן המודרניסטן המרדן כל ימיו. וכי מה יספר על סופר למדן ה"רושע אוהלים", שליטש את רעיונותיו עד ברוק ולא יחס לתנוני הביוגראפיים משמעות. גרולה מחזיים" לא קל לתבר חיבור ביוגרפי על מודרניסטן. רק באחרונה (ולאחר שכבר נתחברו ביוגרפיות ומנוגראפיות על כמה וכמה סופרים חיים), נמלא החסר כחיבורים כאלה על אלה מבין סופרי המודרנה, שלא ראו בחייהם עניין ראוי לסיפור: על אליעזר שטיינמן (נתן שחם), על נתן אלתרמן (מנחם דרמון), על לאה גולדברג (טובה רינגר), אל רשימה מצומצמת זו עתיד להצטרף ספרה של רחל פרנקל על יעקב הירוביץ. וממש בימים אלה, ראה אור ספרה של אדה צורית על חייו ויצירתו של אמיר גלבע, שהוא, כמו רובכל גלעד, סופר של בין המשוררת: בין דור המודרנה לדור המאבק לעצמאות.

מופנם ולא אישי

נתן שחם, בנו של אליעזר שטיינמן, שנאבק עם המלאכה הקשה של חיבור ביוגרפי על סופר מודרניסטן ויכול לה, חוזר ומעלה השערות בדבר הימנעותו של אביו לספר לבניה את סיפור חייו. מעניין ההיובט שהשערותיו הן בעיקרן כעלות אופי "רוטאנטי": אפשר שלא האב לצער את בנו בסיפור יתמותו ובסבלות העבר: אפשר משום אפיו המתנבם; ואולי לא רצה להעמיס עליהם, "הור ראשון לגאולה" את נטל הירושה והמורשה: אפשר שלא רצה ליצור חיץ כינם לבין בנייהם, דור "הרעים", הנאבק את מאבק העצמאות.

ולמעשה, את סיבת הימנעות יש לחפש בתחומי הפואטיקה יותר מאשר בתחומי האידאולוגיה והפסיכולוגיה, שכן רוב סופרי המודרנה היו סופרים אימפרסונאליים כידוע: האינטלקטואלים האנוי שלהם החזיקם מכל פרט שלי, שאינו יכול ללמד על הכלל ולשאת מסר אידיאי. שחם מספר כי לא אחת כתב אביו את המלה "בנאי" במקומה של המלה "הנאי", משום שלא העריך את ההתעכבות אצל פרטים אקראיים והרפעימים, שאינם נושאים משמעות שמעבר להם.

אליעזר שטיינמן

נתן שחם

כתביו בני חבורת המודרנה התלאביבית, שהיו בעיקרם סופרים אורבאניים, גם הוא ידע את חווית הנוף בתיווכם של "הספר" וה"פסוק". בספר מפתחי חיים של שפע, ברברו על הטבע, גילה שאידיאות מענינות אותו יותר מפרטי מציאות, ושתמיד ניסה לכווון את הכללים ואת העקרונות. אפילו כשהתפעל מיפי הטבע, נקט, מעשה פראדוקס כחוד מראדוקס, את נוסח המימרה מפרקי אבות (המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממישנתו ואומר: מה נאה אילו זה: מה נאה ניר זה: מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו). מימרה המזוהה אדם מישוראל לכל יסדה רעמו מתלמודיתורה ולכל יתפעל מיפי הטבע.

בנקודה זו כאב כן בנו. נתן שחם מתגלה כסופר של אידיאות ולא של פיסות מציאות ומראות. מן החיים". הספר, שהוא יד שהקים כן "יור הרעים" לאביו שפרץ את הדרך לדור המודרנה הארצישראלית, בחינת "ברא מזכר אנא" - הוא ניסודיו ספר של אידיאות, ספר שכתשתיתו מונח הניסיון האידיאי לפענח את סודות הכתיבה של איש אידיאות, שהקדיש את כל חייו לבריתו ולעיצובן של אידיאות.

אירוניה מרידה מתוקה

הספר מעלה, אימנם בעט סופרים ובאירוניה רקה, מרידה מתוקה, כמה וכמה זיכרונות מן העבר, אך עיקרו לא בשירטוט רמיוות מן החבורה ולא בפרטי והורי של אותם ימים רחוקים, המצפים עדיין סטופר יגאלם מן השיבחה (פרטי מציאות חיים על בית שטיינמן בימי היווצרותה של המודרנה התלאביבית מצויים ברומאן הגנוז של מנשה לויך, "חולות כחולים", שפרקיהפתיחה שלו אבר). עיקרו בריונים היסטוריוסופיים על דבר העקרונות המנהים מאבקי כוח בין דורות ומישמרות כספרות, בתהייה על סוד הניקופנהמיזם וארהמוסולאריות של מי שבורר עצמו גם בתוך חבורה של מודרנים, בהוהורים על מעמדן של העברית והידיש, כהיו האב ובחיי העם. התלופה על ניהוחותיה וטעמה נותרת למקרא ספרו של שחם כספר החתום.

יתכן שנתן שחם חשש, כי ספרו עלול ליפול בנקל למלכודת של רכילות

אנו היהודים נתנו לעולם כמעט הכל", טען, ואנתנו נטלים מן הגויים את הפסולת". כך אירע, מסכם שחם את ספרו על חיי אביו ועל יצירתו, שעשרים וחמש שנים אחרי שפתח המודרניסטן המרדן. הלונות" לאירושה ולתרבותה חוד אל הכתיבה בידיש, ולא ראה סתירה במהלך הזה, משם שלא ראה סתירה בעוכרה

יתכן שנתן שחם חשש, כי ספרו עלול ליפול בנקל למלכודת של רכילות סמרונית, ומפני המוקש הזה נודר ואף הצליח לחמוק ממנו בכבוד

שהשמש שוקעת במערב ועולה במזרח". בערוג יומי, קיננה בו חדרה עמוקה, שמא השמש ששקעה במערב לא תורח נמורת.

המתעמק ככתביו של שטיינמן אייפאשר שלא יושפע מסיגנונו המיוחד, הרצוף פראדוקסים וצירופים אוקסימורוניים. וכך נמצא שנתן שחם מרבר, ברזח המודרנה של שנות העשרים והשלושים, על "עוני מאושר" ועל היכולת לשנוא "באהבה עמוקה כל כר", כן הוא מרבר על רבר פחדו של אביו "מאהבת האדם הרצונות", שניכסה מעיניהם של המהפכנים הסובייטיים, מכשרו העולם החדש. גם מן המהפכנים העבריים חשש, מאלה שהפכו את הפירמידה ההפוכה וראגו "לתקנתו של המין האנושי כולו", אך שכחו "להיות בני אדם".

שטיינמן מודרניסטן מרדן היה, ולא ניסה מעולם להתחבב על איש, כי אפילו את חבריו המררנים הפך לבנייפולוגתא שלו. ברור שבו רוב חבריו נתנו חילם לשירה (שלוטסקו, אלתרמן, גולדברג, אליעזר, תלמי ורבים אחרים), הקדיש הוא את חייו לפלג צדדי: לסיפורת, למסה ולביקורת, ולא נשא פניו אל למה שכונה ת"ס אליו בשם MAIN STREAM. אפילו את הנוי"קתפורמזום שלו למד עם השנים להצניע מן העין. הוא לא ירה אבנים בחלונות הגבוהים, מקום שם מצטופף ברדר"כלל קהל סקרני, הנכון למחוא כף לכל כידיון (..). אלא ין בתופעות ולא באישים". התופעות הנצחיות, ולא האופנות החולפות, הן ששבו את לבו, ומותר להניח ולקוות שגם הרבדים שחבב ממקור עתיק ושנפק לתוכם מחשבה חדשה, בריח הזמן, יעמדו לדורות רבים, ומפעם לפעם יימצא אותו "בן עלייה", שימצא במישנתו של שטיינמן ראי לנפשו שלו.